

Maciej Lenicki

Turriff Academy, Wielka Brytania

HISTORYCZNE PODŁOŻE EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ NA GRUNCIE LEGISLACYJNYM W SZKOCJI

Cel badań. Celem badań była ocena procesu legislacyjnego wdrażania i budowania koncepcji edukacji włączającej w szkockim systemie edukacyjnym. Ważnym elementem, który należy podkreślić, jest promowanie edukacji włączającej w szeroko pojętym środowisku edukacyjnym. **Materiał i metody.** Główną metodę badawczą stanowiła analiza dokumentów. Uwzględnia ona interpretację wewnętrznych oraz zewnętrznych dokumentów pod ich kątem jakościowym. Na podstawie przeglądu aktów prawnych dokonano analizy przebiegu wdrażania procesu edukacji włączającej w szkockim systemie oświaty na przełomie ostatnich dziesięcioleci. **Wyniki.** Włączenie każdego dziecka do systemu oświatowego działającego według zasad nowo pojmowanej edukacji stało się priorytetem rządu szkockiego, czego dowodem jest wiele aktów prawnych i *policies*. Powodem tego była ewolucja nowego pojęcia edukacji włączającej, które rozprzestrzeniło się w Europie w latach 80. XX w., w czego następstwie wiele krajów i organizacje międzynarodowych zaczęło publikować swoje akty prawne, aby nadać za filozoficznymi zmianami w edukacji. Ich ważnym elementem są prawa dziecka, które promują integrację, a nie segregację. Od tego momentu uważano, że wszystkie dzieci powinny uczyć się w szkołach ogólnodostępnych i być traktowane indywidualnie. **Wnioski.** Dzięki takiemu podejściu szkocki rząd stworzył prawo zapewniające wszystkim uczniom równy dostęp do edukacji, adekwatny do ich potrzeb i możliwości. Było to potrzebne ze względu na rosnącą liczbę osób potrzebujących dodatkowego wsparcia w nauczaniu.

Słowa kluczowe: edukacja, prawo, Szkocja

WPROWADZENIE

Edukacja włączająca jest koncepcją stale ewoluującą, dlatego precyzyjne jej zdefiniowanie sprawia wiele trudności (Göransson i Nilholm, 2014). W swoim założeniu uwzględnia ona rosnący udział ucznia w życiu szkolnym przy jednoczesnym zmniejszeniu jego wykluczenia z lokalnej społeczności w szkołach ogólnodostępnych (Booth, 2002). Ten rodzaj organizacji pracy szkoły wzbudza jednak wiele kontrowersji ze względu na to, że wśród uczniów są osoby, które wymagają swoistego modelu kształcenia. Powstaje zatem pytanie, w jak sposób osiągnąć zadowalające efekty dydaktyczne u wszystkich uczniów, biorąc pod uwagę indywidualne potrzeby każdego z nich (Warnock i Norwih, 2010). Proces edukacji włączającej może przyjąć różne formy i mieć różne cele (Florian, 2015). W Szkocji

Praca wpłynęła do Redakcji: 03.07.2018

Zaakceptowano do druku: 06.09.2018

Adres do korespondencji: Maciej Lenicki, Turriff Academy, 15 Main street, Flat 3, AB53 4AA Turriff, United Kingdom, e-mail: m.lenicki@onet.pl

Jak cytować:

Lenicki, M. (2018). Historyczne podłoże edukacji włączającej na gruncie legislacyjnym w Szkocji. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 63, 74–85.

interpretowana jest ona jako włączenie każdego dziecka do szkoły ogólnodostępnej i stanowi priorytet polityki oświatowej. Koncepcja edukacji włączającej powstała jako wyzwanie i konieczność w odpowiedzi na dynamiczne zmiany zachodzące w lokalnym społeczeństwie Wielkiej Brytanii (Kopasker, 2014; The Statistic Portal, 2018a). Wdrażanie w Szkocji wieloaspektowych przepisów i aktów prawnych znacznie ułatwiło promocję włączania dzieci i młodzieży. W latach 80 XX w. regulacje te zapoczątkowało wprowadzenie terminu specjalne potrzeby edukacyjne (ang. *special education needs*, SEN) (Warnock Report, 1978). Podkreślano, że dzieci i młodzież szkolna mają dodatkowe specyficzne i zindywidualizowane potrzeby na określonym etapie kariery edukacyjnej (SEED, 2002).

W Szkocji pomimo licznych wysiłków podejmowanych w ramach edukacji włączającej nadal różne grupy społeczne stawiają pełne obawy pytania na temat wdrażania tego sposobu organizacji pracy w szkołach. Realizacja polityki oświatowej jest aktywnym procesem, który nieustannie się zmienia wraz z pojawianiem się nowych rządów, przepisów i aktów prawnych promujących przebieg procesu włączenia. Obserwując procesy polityczne jako system zmian w Europie i w Szkocji, można dostrzec zmieniające się poglądy polityczne. Pogłębiają się indywidualne relacje pomiędzy władzami szkoły, nauczycielami i rodzicami. Sytuacja ta w 2004 r. doprowadziła do kolejnej istotnej zmiany ustawodawczej. Określenie „specjalne potrzeby edukacyjne” zastąpiono pojęciem „dodatkowe potrzeby wsparcia nauczania”, które znacząco poszerzyło akceptację różnorodności indywidualnej uczniów. Na praktyczny grunt przeniesiono nowe rozwiązania i pomysły, którym muszą sprostać władze rządowe i lokalne. Proces włączania stanowi zatem duże wyzwanie na każdym szczeblu administracji rządowej i środowiska lokalnego.

Przez ostatnich kilkadziesiąt lat edukacja włączająca zyskuje na znaczeniu jako ruch krajowy i międzynarodowy. Propagowana oraz umacniana jest przez liczne państwa i organizacje (Egbo, 2009). Pomimo widocznych różnic w zakresie przeprowadzanych regulacji oraz w samej świadomości postrzegania edukacji włączającej, widoczne są wyraźne zmiany zarówno legislacyjne, jak i prawne na wielu różnych płaszczyznach organizacji pracy szkoły. Obecny system oświatowy w Szkocji znacząco dopasował się do indywidualnych potrzeb ucznia. Zmiany te wynikają ze wzmocnionej, wzajemnej współpracy szkoły, rodziców i uczniów.

CEL BADAŃ

Celem badań była próba oceny procesu legislacyjnego wdrażania i budowania własnej koncepcji edukacji włączającej w szkockim systemie oświatowym.

Wdrożone akty prawne przeanalizowano pod kątem ich skuteczności oraz celowości działania w systemie edukacyjnym. Istotnym elementem wziętym pod uwagę była promocja edukacji włączającej w szeroko rozumianym środowisku oświatowym. Podstawiono następujące pytania badawcze:

- Jaki wpływ na politykę oświatową w Szkocji wywarło zjawisko globalizacji?
- Jakie zmiany w przepisach prawa miały wpływ na rozwój edukacji włączającej w Szkocji?
- W jaki sposób ustawodawstwo po 2004 r. (Additional Support for Learning Act, 2004, za: Scottish Government, 2009, 2018b) zmieniło edukację włączającą w Szkocji?

MATERIAŁ I METODY

Główną metodą badawczą stanowiła analiza dokumentów. Uwzględnia ona interpretację wewnętrznych oraz zewnętrznych dokumentów pod kątem jakościowym (Łobocki, 2011). Na podstawie teoretycznego przeglądu aktów prawnych dokonano analizy przebiegu wdrażania procesu edukacji włączającej w szkockim systemie oświaty na przełomie ostatnich dziesięcioleci. Opis dotyczy zarówno dokumentów i raportów, jak i samego przebiegu procesu legislacyjnego w Szkocji.

KONTEKST HISTORYCZNO-NARODOWY

Aby zrozumieć narodową odrębność systemu oświaty w Szkocji, należy podkreślić jej historyczną niezależność i wrócić do roku 1707, kiedy to na mocy Aktu Unii Królestwo Szkocji zostało połączone z Królestwem Anglii, tworząc Królestwo Wielkiej Brytanii. Podstawa założeń edukacyjnych była jednak taka sama i pozostawała pod kuratelą Londynu (Devine, 1999; Glass, 2014) do 1998 r., kiedy ostatecznie te dwa systemy uniezależniły się, ponieważ Parlament Szkocji stał się jednoizbowym ciałem ustawodawczym i uzyskał kompetencje, aby samodzielnie ustanawiać prawo, w tym również oświatowe (Glass, 2014; Mitchell, 2000). W kontekście historycznym Szkoci mają bardzo silne poczucie własnej wartości i tożsamości narodowej, czego odzwierciedleniem jest między innymi system edukacji stanowiący nierozzerwalną część historii Szkocji (Magnusson, 2001).

WPŁYW GLOBALIZACJI NA POLITYKĘ OŚWIATOWĄ W SZKOCJI

Promocja 'włączania' uczniów z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi w publicznej szkole stanowi istotny element działania rządu szkockiego od wielu lat. Sytuacja ta wynika między innymi z napływu dużej liczby imigrantów do Wielkiej Brytanii, zmian strukturalnych w społeczności lokalnej i konieczności podwyższenia poziomu edukacji dla wszystkich uczniów (Risvi i Lindgard, 2010). Obecnie na terenie Wielkiej Brytanii, ponad milion dzieci i młodzieży mówi jednym lub dwoma językami różnymi od języka angielskiego. Od 1997 do 2013 r. liczba ta zwiększyła się niemal dwukrotnie (NALDIC, 2013). W Szkocji dla około 37 tys. dzieci (dane na 2013 r.) język angielski jest językiem dodatkowym w programie nauczania (angielski jako dodatkowy język, ang. *English as an additional language* (EAL) (King, 2012; NALDIC, 2013). Kolejne statystyki z lat 2016 i 2017 wykazują systematyczny wzrost liczby uczniów EAL (The Statistic Portal, 2018a; b). Do szkół w północnej części tego państwa, uczęszczają dzieci pochodzące z co najmniej dziesięciu różnych krajów, co świadczy o znacznym narodowościowym zróżnicowaniu (The Statistic Portal, 2018b).

Nie jest zatem zaskoczeniem, że dzieci dwujęzyczne (EAL), zaczynając uczyć się języka angielskiego w wieku szkolnym, wymagają wszechstronnej pomocy w procesie uczenia się. Edukacja powinna zatem ewoluować, akceptować odrębność i tożsamość narodową każdego ucznia przy jednoczesnym wspieraniu jego dobrostanu (Edwards, 2009; Gregory, 2008, Leung, 2001; Leung i Creese, 2010; The Statistic Portal, 2018b). Globalizacja i zmieniające się środowisko społeczne determinuje powstawanie różnych organizacji oświatowych, które wspierają uczniów np. dwujęzycznych (ELA service) (Harris i Leung, 2011).

Za tymi procesami podążają zmiany w przepisach prawnych oraz tzw. *policies*. Wspierają one włączenie ucznia w ogólny nurt edukacyjny, gdyż wąskie spojrzenie na potrzeby dziecka nie uwzględnia przemian społecznych w kontekście zachodzących zmian. Istnieje zatem potrzeba szerokiego i zrównoważonego spojrzenia na procesy, które zachodzą w społeczeństwie (Goodley, 2011, Harris i Leung, 2011). Raffe (2008) w swojej pracy zaznacza, że szkocki styl tworzenia polityki oświatowej dąży do postępu. Odbywa się to poprzez porozumienie, a nie tylko formalne regulacje prawne. Dla wielu Szkotów nieformalnym prawem jest *policy* (Raffe, 2008). Według szkockiego rządu *policy* oznacza rekomendacje, wskazanie i pokazanie kierunku zmian, do którego powinna zmierzać edukacja, a tym samym i społeczeństwo (Scottish Government, 2016). Nieco szerzej w swojej pracy, patrzy na to Lister (2010). Wyjaśnia on, że *policy* dotyczy nie tylko tworzenia standardów, ale i dalszych działań mających na celu budowanie prestiżu i wdrażanie go do powszechnie obowiązujących zwyczajów. *Policy* jest to zatem nie tylko dokumentem czy polityką, ale i procesem, który zmierza do dokonania zmian o charakterze stałym w społeczeństwie.

FORMALNE POCZĄTKI TWORZENIA SIĘ EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ W SZKOCJI

Jednym z pierwszych działań, które można już zidentyfikować z powolnym wprowadzaniem do szkół edukacji włączającej było zawiązanie w placówkach oświatowych komórek poradnictwa oraz pomocy uczniom. Działy pomocy uczniom zostały założone przez lokalne władze w latach 70. XX w. i były odpowiedzialne m.in. za proaktywną pracę z uczniami z problemami edukacyjnymi w celu poprawy ich osiągnięć dydaktycznych (Scottish Government, 2006). W późniejszych latach wyspecjalizowały się we wspieraniu uczniów i ewoluowały do roli departamentów w szkołach.

Pierwszym formalnym krokiem milowym na rzecz wdrażania i promowania edukacji włączającej było opublikowanie przez Komisję Edukacji Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej w 1978 r. Warnock Report. W chwili publikacji tego dokumentu uważano go za rewolucyjny. Radykalnie zmienił on spojrzenie na kształcenie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, gdyż za priorytet uznano ich integrację, a nie segregację (Leite, 2012). W raporcie tym poraz pierwszy pojawił się termin „specjalne potrzeby edukacyjne” (ang. *special education needs*, SEN) (Warnock Report, 1973, s. 32), aby podkreślić, że prawie 20% dzieci kształconych w szkołach Wielkiej Brytanii wymagałoby dodatkowego wsparcia (Ward i Le Dean, 1996). Innym ważnym elementem wynikającym z powyższego raportu był fakt, że dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SEN), uczą się w szkołach specjalnych. Thomas (1997) twierdzi, że powinny one zdobywać wiedzę w szkołach ogólnodostępnych, co pozwoli wystąpić przeciw zjawisku segregacji społecznej. Dodatkowo ważnym argumentem w toczącej się dyskusji na temat segregacji było to, że prawa dzieci są zagrożone w wyniku umieszczenia ich w szkołach specjalnych (Hornby, 2011; Lindsay, 2007). Jak podkreśla Hornby (2011), zgadzając się z postulatem antysegregacyjnym, dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinny być inaczej traktowane. Zaznacza on, iż bez takiego podejścia istnieje ryzyko, że nie otrzymają kształcenia na odpowiednio wysokim poziomie. Poglądy te podzielają również Pirrie, Head i Brna (za: Lindsay, 2007). Podkreślają oni, że przeniesienie dzieci SEN ze szkoły specjalnej do publicznej promuje wyłącznie ideologię opartą na prawach dziecka, a nie na ich potrzebach edukacyjnych.

W tym samym roku powstał inny raport przygotowany przez Inspektorat Oświaty Jej Królewskiej Mości w Szkocji (Her Majesty's Inspectorate of Education, HMIE), w którym podkreślono pozytywne znaczenie terminu „specjalne potrzeby edukacyjne”. Z raportu wynikało, że dla dziecka integracja z rówieśnikami jest istotna i ma szczególnie wpływ na przebieg jego kariery szkolnej (Florian, 1998). Kilka lat później, po opublikowaniu wymienionych raportów, większość zaleceń stała się elementem wprowadzonego prawa w Szkocji – Education (Scotland) Act 1980. Ustawa ta nałożyła na władze lokalne obowiązek zapewnienia edukacji wszystkim uczniom. Na jej mocy władze lokalne stały się władzami oświatowymi, mającymi prawo kreować własne projekty oświatowe i tworzyć swoje *policy* (The National Archives, 1981). Edukacja stała się dzięki temu elastyczna, zapewniając uczniom indywidualizm nauczania dostosowany do ich wieku, uzdolnień i potrzeb. Taka koncepcja miała na celu rozwinięcie osobowości, talentu, zdolności umysłowych i fizycznych w jak największym zakresie (Scottish Government, 2000, 2018b; SEED, 2002). Tak pojmowana edukacja włączająca szybko nabierała innego znaczenia, zaczęło powstawać wiele przepisów i aktów prawnych. Watson (2009) wskazuje i przestrzega przed dużą rozpiętością budowanego rusztowania prawnego. Na powstanie nowych aktów prawnych w Szkocji miały wpływ organizacje międzynarodowe, które swoimi działaniami na rzecz dzieci i młodzieży wprowadzały nowe prawa i konwencje. Najważniejszymi z nich z punktu widzenia legislacyjnego były:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r. (United Nation, 2018);
- Konwencja o prawach dziecka 1989 (UNICEF, 2018);
- Światowa Deklaracja w sprawie edukacji dla wszystkich (UNESCO, 1990);
- Standardowe zasady dotyczące wyrównywania szans osób niepełnosprawnych 1993 (UNICEF, 2007);
- Deklaracja z Salamanki i ramy działań w zakresie edukacji specjalnej w 1994 r. (UNESCO, 1994);
- Deklaracja Madrycka z 2002 r. (ONZ, 2002).

W latach 90. ubiegłego wieku powstał silny ruch na rzecz praw człowieka i zaangażowania w uzyskanie równych szans. Dwa z omawianych aktów prawnych, Deklaracja z Salamanki (UNESCO, 1994) i konwencja o prawach dziecka (UNICEF, 2018), określiły fundamentalne zasady dla szkół w Szkocji. Uczeń pojmowany jest w nich jako osoba, która może mieć trudności wynikające z jego odmienności. Szkoła natomiast powinna szanować każdą odmienność i wspierać ucznia w jego indywidualnych celach, dążeniach i w równym dostępie do bazy dydaktycznej. Szkoły publiczne powinny być dla wszystkich (UNESCO, 1994).

Przedstawione koncepcje stały się założeniami ustawy The Children Scotland Act 1995 (Scottish Government, 1995) oraz Standard's in Scotland's Schools etc. Act 2000 (SEED 2002). W aktach tych zawarte są ściśle cele do osiągnięcia przez szkołę i władze lokalne względem uczniów, rodziców i ich społeczności lokalnej, a także wytyczne dotyczące konieczności wspierania ich w osiągnięciu ważnych dla nich planów. Wszyscy uczniowie powinni być zatem kształceni w szkole powszechnej z wyłączeniem wyjątkowych okoliczności (Scottish Government, 2000).

Wymienione założenia i wytyczne UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) oraz UNICEF'u (United Nations International Children's Emergency Fund) zostały zrealizowane przez szkocki rząd w 2007 r. Wtedy to szkocki komitet do spraw kształcenia nauczycieli (Scottish Teacher Education Committee, STEC) podjął pracę nad krajowymi ramami włączenia uczniów (National Framework for Inclu-

sion, NFFI.), co zostało ujęte w dokumencie National Frame for Inclusion (STEC, 2014). Ma on na celu ukierunkowanie rozwoju edukacji włączającej w szkockiej szkole zgodnie ze zmieniającymi się według nowego ustawodawstwa po 2004 r. (Scottish Government, 2009) standardami kształcenia nauczycieli. Podkreśla się w nim rolę nauczyciela i jego kształcenie uniwersyteckie, które powinno przebiegać zgodnie z nowymi standardami edukacji włączającej. Narodowe ramy włączenia mają być kompleksowe, ale nie nakazowe, pozostawiając uniwersytetom pewną swobodę w procesie kształcenia nauczycieli. Dzięki takim rozwiązaniom nauczyciele powinni wdrażać i promować integrację w szkołach oraz posiadać kompetencje do samokształcenia (University of Aberdeen, 2015). Zapisy jasno objaśniają zasady będące dobrym narzędziem rozwoju zawodowego i jednocześnie przybliżają nauczycielom problematykę włączania. Głębsza analiza tego dokumentu wskazuje jednak, że zawarte w nim informacje nie dostarczają odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób można ułatwić efektywne włączanie uczniów.

WSPÓŁCZESNE UKIERUNKOWANIE EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ

Rok 2004 stał się datą graniczną dla rozumienia ucznia i jego potrzeb. Nowe ustawodawstwo wdrażane przez szkocki parlament wprowadziło rewolucyjne jak na owe czasy humanitarne postrzeganie potrzeb ucznia w jego rozwoju edukacyjnym. Ustawą, która zmieniała koncepcję z lat 80. XX w., była Ustawa o Edukacji (dodatkowe potrzeby wsparcia nauczania) z 2004 z późniejszymi zmianami w 2009 r. (Scottish Government (2009, 2018b)). Zmieniła ona idee postrzegania każdego ucznia już nie tylko jako np. osoby z niepełnosprawnością, ale cennej indywidualności posiadającej potencjał i swoiste potrzeby, inne niż reszta uczniów w szkole publicznej. W tej ustawie następuje zmiana terminu *special education needs* – specjalne potrzeby edukacyjne (Scottish Government, 2009, 2018b) – obowiązującego od ponad 20 lat na nowy: *additional support for learning* – dodatkowe potrzeby wsparcia nauczania (Scottish Government, 2009; Warnock Report, 1978). Powodem modyfikacji tego pojęcia stała się szeroka dyskusja środowiska oświatowego odnośnie praw dziecka i istoty rozumienia pojęcia specjalne potrzeby – ang. *special needs*. Przytoczony termin kojarzył się społeczeństwu z czymś specjalnym, innym, różnym od normalnego, co doprowadzało do izolacji, a nie integracji (Frederickson i Cline, 2009). Nowe pojęcie w swych ramach uwzględniało ważny proces globalizacji, napływ dzieci z innych państw, dla których to dzieci język angielski był w szkole językiem dodatkowym (King, 2012). W szkockich szkołach pojawiało się w związku z tym coraz więcej dzieci, które potrzebowały pomocy w szerszym zakresie (The Statistic Portal, 2018a, b).

W kontekście kształtowania się nowego spojrzenia na włączanie, szkocki parlament zaczął dostrzegać potrzeby ewoluowania wcześniejszych przepisów i zaczęto zwracać uwagę na konieczność uzupełnienia ich nowymi inicjatywami. Ustawa Getting It Right for Every Child (GIRFEC) (Scottish Government, 2008) – posiadanie praw przez każde dziecko opiera się na sprawiedliwości społecznej, prawach dziecka, dobrostanie jako formie dobrego samopoczucia i powinna być stosowana w szerokim ujęciu społecznym: edukacji, ochronie zdrowia, ochronie przed ubóstwem (Aldgate i McIntosh, 2006; Aldgate, Jones, Rose i Jeffery, 2006). Po jej przyjęciu zostały przeprowadzone konsultacje w sprawie nowego programu nauczania w szkołach – Policy of Curriculum for Excellence (CfE). Nowy program nauczania zaczął obowiązywać od sierpnia 2010 r. i ma na celu rozwijanie umiejętności ucznia, poczucia pewności siebie, współpracy oraz odpowiedzialnej przy-

należność do społeczeństwa. Bloomer (2008) zwraca uwagę, że cel programu nauczania jest szeroki i skupia się na rozwoju całościowym ucznia jako osoby w otoczeniu społecznym, z uwzględnieniem jego indywidualnych cech i potrzeb, oraz na promowaniu spójności w zróżnicowanym społeczeństwie. Połączenie GIRFEC i CfE powinno spowodować zwiększenie zakresu opieki nad dzieckiem oraz nadać szeroki sens pedagogice społecznej w Szkocji. Obszar ten zostaje poszerzony wprowadzoną w 2016 r. przez szkocki parlament ustawą Education Scotland Act (The National Archives, 2016), która jest drugą poprawką do ustawy o dodatkowych potrzebach wsparcia nauczania z 2004 r. (Scottish Government, 2009). Nowe zapisy dotyczą planowania strategicznego uwzględniającego społeczno-ekonomiczne bariery w uczeniu się i nauczaniu. Obejmuje ona postanowienia, które rozszerzają prawa dziecka w wieku 12 lat i starszych o samodzielny współdecydowaniu rozwiązywania swoich potrzeb edukacyjnych (Scottish Government, 2018a,b; The National Archives, 2016).

Dzięki tym aktom prawnym uczeń stał się polityczną inspiracją promującą koncepcję edukacji włączającej, zwłaszcza że liczba uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia stale rośnie (tab. 1).

Z danych rządowych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że w 2017 r. uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia było około 183 491 (około 35% wszystkich uczniów), w tym uczniów z koordynowanym planem wsparcia – 2182, z indywidualnym programem nauczania – 37 733, ze stwierdzoną niepełnosprawnością – 16 742, potrzebujących wsparcia w realizacji swoich planów związanych z ich potrzebami i umiejętnościami – 32 009 i potrzebujących jakiegokolwiek innego typu pomocy – 143 756. Zauważyć należy, że ogólna liczba uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia w 2011 r. i kolejnych latach nie jest sumą uczniów otrzymujących inny rodzaj wsparcia wymienionych w tabeli 1. Dzieje się tak dlatego, że jeden uczeń może wymagać więcej niż jednej formy wsparcia i dodatkowo może mieć stwierdzoną lub zadeklarowaną niepełnosprawność.

Tab. 1. Liczba uczniów w szkockich szkołach z dodatkowymi potrzebami wsparcia w latach 2011–2017 (The National Statistic, 2018)

Rodzaj udzielanego wsparcia w nauczaniu	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ogólna liczba uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia / Total pupils with Additional Support Needs (ASN)	98 523	118 034	131 621	140 542	153 190	170 329	183 491
Ze skoordynowanym planem wsparcia / With a Co-ordinated Support Plan (CSP)	3 617	3 448	3 279	3 128	2 716	2 385	2 182
Z indywidualnym programem nauczania / With Individualized Education Programmes (IEP)	42 819	42 847	40 089	37 640	37 168	37 733	35 164
Stwierdzona lub zadeklarowana niepełnosprawność / Assessed or Declared Disabled	14 682	15 368	15 510	15 156	15 899	16 265	16 742
Z planami dziecka / With Child Plans	3 351	7 235	12 102	15 946	20 235	25 095	32 009
Z jakimkolwiek innym typem pomocy / With any 'Other' type of support	58 256	77 892	94 090	103 568	115 527	131 042	143 756

Tab. 2. Liczba uczniów uczęszczających do szkół w Szkocji w roku szkolnym 2016/2017 (Scottish Government, 2018d)

Liczba uczniów uczęszczających do szkockich szkół	Wizualizacja	Przyrost/spadek liczby uczniów od 2017 r.
400 312 – szkoła podstawowa	↑	wzrost o 4 661
281 993 – szkoła ponad podstawowa	↑	wzrost o 3 615
6 654 – szkoła specjalna	↑	wzrost o 1 010
688 959 – ogólna liczba uczniów	↓	spadek o 14

Analizując dane z lat 2011–2017, można odnotować, że ogólna liczba uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia systematycznie wzrasta (o ok. 80%). Zwiększyła się też liczba dzieci ze stwierdzoną lub zadeklarowaną niepełnosprawnością (o 8%) oraz dzieci z problemami socjalnymi, emocjonalnymi i problemami z zachowaniem (o 120%) (The National Statistic. 2018; Scottish Government, 2018d, tab. 1). Porównując liczbę uczniów z dodatkowymi potrzebami wsparcia z ogólną liczbą uczniów uczęszczających do szkockich szkół, można zauważyć, że odsetek wynosi prawie 25% (tab. 1, 2). Z danych wynika, że niemal co czwarty uczeń w Szkocji potrzebuje dodatkowego wsparcia w szkole.

Podejście parlamentu szkockiego nie sygnalizuje braku troski o dziecko w szkole oraz poza nią. Stawia się natomiast pytania, czy aspiracje nie przerosły możliwości rodziców, nauczycieli, władz lokalnych i agencji wspierających dobrostan rodziny. Pytania są zasadne, biorąc pod uwagę debatę, która się toczy wokół wprowadzanych zmian legislacyjnych oraz ich tempa.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonej analizy aktów prawnych i statystyk wyciągnięto następujące wnioski:

1. Wpływ procesu globalizacji na szkocki system edukacji zdeterminował powstanie licznych organizacji oświatowych, które udzielają wsparcia uczniom z dodatkowymi potrzebami w zakresie edukacji. Globalizacja i związane z nią swobodne przemieszczanie się ludności wpłynęło na zauważalne zmiany w profilu dzieci uczęszczających do szkockich szkół. W okresie od 2011 do 2017 r. nastąpił wyraźny wzrost ogólnej liczby uczniów mających dodatkowe potrzeby wsparcia w edukacji, wzrost liczby uczniów z niepełnosprawnością (o mniej więcej 8%), a także wzrost liczby dzieci z problemami socjalnymi, emocjonalnymi czy behawioralnymi.
2. W Szkocji uczniowie z dodatkowymi potrzebami wsparcia w procesie edukacji stanowią około 35% ogólnej liczby kształcących się dzieci.
3. Dynamiczne zmiany w prawodawstwie oświatowym w Szkocji, które rozpoczęły się w latach 80. XX w., doprowadziły do ukierunkowania i rozwoju narodowej edukacji włączającej. Wpływ na to miało nie tylko wprowadzane przez parlament szkocki prawo, ale również liczne organizacje pozarządowe i międzynarodowe. Największą rolę odegrała ustawa o dodatkowych potrzebach wsparcia w nauczaniu z 2004 r. Regulacje te całkowicie zmieniły rozumienie pojęcia edukacji włączającej w Szkocji. Dalsze zmiany w przepisach nadały nowe, narodowe, znaczenie edukacji włączającej oraz wyznaczyły nowe ramy kształcenia uczniów i nauczycieli w tym kraju.

4. Współczesne ustawodawstwo wdrażane przez szkocki parlament od 2004 r. radykalnie zmienia postrzeganie ucznia w szkockich szkołach. Zmieniała się terminologia: z „uczeń o specjalnych potrzebach” na „uczeń z dodatkowymi potrzebami wsparcia w nauce”. Takie postrzeganie uczniów sprawiło, że każdy z nich stał się wartościową jednostką mającą potencjał do uczenia się. Kolejne zmiany w przepisach oświatowych i *policies* wprowadziły większą autonomię ucznia i dały mu możliwość współdecydowania o procesie kształcenia.

Podsumowując, można stwierdzić, że edukacja włączająca wymaga sporego nakładu sił na każdym etapie łańcucha legislacyjnego. Rząd Szkocji na bazie doświadczeń innych państw i organizacji międzynarodowych tworzy własną ideę edukacji włączającej. Zmiana definicji potrzeb ucznia okazała się owocna nie tylko z humanitarnego (prawa dziecka), ale i ze społecznego punktu widzenia. Określenie potrzeb ucznia względem zmieniających się warunków społecznych oraz akceptacja indywidualnych potrzeb edukacyjnych stała się priorytetem i przemyślanym działaniem decydentów. Uczeń, zgodnie z przepisami, może liczyć na równe i godne traktowanie w szkole ogólnodostępnej. Legislacja, uwzględniająca dobrostan dzieci i młodzieży w szkole i poza nią, szanuje i akceptuje indywidualne ambicje i potrzeby edukacyjne, daje uczniom możliwość samodecydowania o przebiegu własnej edukacji. Takie zmiany generują *policies* oraz akty prawne. Należy jednak zauważyć, że mnogość tych przepisów czasami może utrudnić realizowanie wdrożonych idei edukacji włączającej.

BIBLIOGRAFIA

- Aldgate, J., Jones, D.P.H., Rose, W., Jeffery, C. (red.), (2006). *The Developing World of the Child*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Aldgate, J., McIntosh, M. (2006). *Looking After the Family: a Study of Kinship Care in Scotland*. Edinburgh: Social Work Inspection Agency.
- Bloomer, K. (2008). Modernising Scotland's teaching workplace. W: K. Bloomer (red.), *Working it out: developing the children's sector workforce* (s. 32–35). Edinburgh: Children in Scotland.
- Booth, T., Ainscow, M. (2002). *The index for inclusion: Developing Learning and Participation in School*. Bristol: CSIE, revised edition.
- Devine, T.M. (1999). *The Scottish Nation 1700–2000*. London: The Penguin Press.
- Edwards, V. (2009). *Learning to be Literate. Multilingual Perspectives*. Bristol: Multilingual Matters.
- Egbo, B. (2009). *Teaching for Diversity in Canadian Schools*. Toronto: Pearson Education.
- Florian, L. (1998). Inclusive practice: What, why and how? W: C. Tilstone, L. Florian, R. Rose (red.), *Promoting Inclusive practice* (ss. 13–26). London and New York: Routledge Falmer.
- Florian, L. (2015). Inclusive pedagogy: a transformative approach to individual differences but can it help reduce educational inequalities? *Scottish Educational Review*, 47(1), 5–14.
- Frederickson, N., Cline, T. (2009). *Special Educational need's, Inclusion and Diversity*. Second Edition. New York: Open University press. Two Penn Plaza.
- Glass, S.B. (2014). *The Scottish Nation and Empires end*. Texas State University USA: Springer.
- Gregory, E. (2008). *Learning to Read in a New Language: Making Sense of Words and Worlds*. London: Sage Publications.
- Goodley, D. (2011). *Disability Studies. An Interdisciplinary Introduction*. London: MPG Books Group, Bodmin and King's Lynn.
- Göransson, K., Nilholm, C. (2014). Conceptual diversities and empirical shortcoming – a critical analysis of research on inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 265–80.

- Harris, R., Leung, C. (2011). English as an additional language: Challenges of language and identity in the multi-lingual and multi-ethnic classroom. W: J. Dillon, M. Maguire (red.), *Becoming a Teacher: Issues in Secondary Education* (ss. 203-215). New York: Open University Press.
- Hornby, G. (2011). Inclusive education for children with special education needs: a critique'. *International Journal of Disability Development and Education*, 58(3), 321-329.
- King, R. (2012). Theories and typologies of migration: an overview and a primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 3(12), 1-48.
- Kopasker, D. (2014). The roll of threat and economic uncertainty in support for Scottish independence. *Scottish Affairs*, 23, 4(103), 103-124.
- Leite, S. (2012). From exclusion to inclusion going through segregation and integration: the role of the school and of the socio-pedagogical mediator. *Social and Behavioural Sciences*, 69, 47-53.
- Leung, C. (2001). English as an additional language: distinctive language focus or diffused curriculum concerns? *Language and Education*, 15(1), 33-55.
- Leung, C., Creese, A. (red.) (2010). *English as an Additional Language, Approaches to Teaching Linguistic Minority Students*. London: Sage Publications.
- Lindsay, G. (2007). Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/mainstreaming. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 1-24.
- Lister, R. (2010). *Understanding Theories and Concepts in Social Policy*. Bristol: Policy Press.
- Łobocki, M. (2011). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Impuls.
- Magnusson, M. (2001). *Scotland. The story of a Nation*. London: HarperCollins.
- Mitchell, J. (2000). *New Parliament, new politics in Scotland*. *Parliamentary Affairs*, 53(3), 605-621.
- NALDIC (2013). PobranE 20.04.2018 z: <https://www.naldic.org.uk/research-and-information/eal-statistics/eal-pupils/>.
- ONZ (2002). *Political Declaration and Madrid Plan of Action on Ageing*. Pobrane 19.04.2018 z: http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf
- Raffe, D. (2008). As others see us: a commentary on the OECD Review of the Quality and Equity of Schooling in Scotland. *Scottish Educational Review*, 40 (1), 22-36.
- Risvi, F., Lindgard, B. (2010) *Globalising Education Policy*. London: Routledge.
- SEED (Scottish Executive Education Department) (2002). Standards in Scotland's etc. Act 2000: Guidance on Presumption on Mainstream Education, Circular 3/2002. Edinburgh: SEED.
- Scottish Government (1995). Children (Scotland) Act 1995. Pobrane 22.04.2018 z: <http://www.gov.scot/Publications/2004/10/20066/44708>
- Scottish Government (2000). *Standards in Scotland's Schools etc. Act 2000*. Pobrane z: http://www.legislation.gov.uk/asp/2000/6/pdfs/asp_20000006_en.pdf
- Scottish Government (2006). *Supporting pupils: A study of guidance in pupil support in Scottish schools*. Pobrano 21.04.2018 z: <http://www.gov.scot/Publications/2005/02/20693/52519>.
- Scottish Government (2008). *A Guide to Getting it Right for Every Child (GIRFEC)*. Pobrane 19.04.2018 z: <http://http://www.gov.scot/resource/doc/1141/0065063.pdf>.
- Scottish Government (2009). *Education (Additional Support for Learning) (Scotland) Act 2004*. Pobrano 24.04.2018 z: <http://www.gov.scot/Resource/Doc/290541/0089284.pdf>
- Scottish Government (2014). *Curriculum for Excellence*. Pobrane 24.04.2018 z: https://www.educationscotland.gov.uk/Images/all_experiences_outcomes_tcm4-539562.pdf
- Scottish Government (2016). *Policy and Legislation*. Pobrane 21.04.2018 z: <http://www.gov.scot/Topics/Government/Procurement/policy>
- Scottish Government (2018a). *Legislation*. Pobrane 18.04.2018 z: <https://education.gov.scot/scottish-education-system/policy-for-scottish-education/Legislation>
- Scottish Government (2018b). *Pupils with Additional Support for Learning*. Pobrane 25.04.2018 z: <http://www.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/School-Education/TrendSpecialEducation>.
- Scottish Government (2018c). *Additional Support for Learning*. Pobrane 22.06.2018 z: <https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20180514152352/http://www.gov.scot/Topics/Education/Schools/welfare/ASL>

- Scottish Government (2018d). *Pupil Census 2017*. Pobrane 24.06.2018 z: <https://www2.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/School-Education/dspupcensus/dspupcensus17>
- STEC (Scottish Teachers Education Committee) (2014). *Framework for Inclusion*. Pobrane 24.04.2018 z: [http://www.frameworkforinclusion.org/STEC14%20Report%20Jun\(PDF%20V\).pdf](http://www.frameworkforinclusion.org/STEC14%20Report%20Jun(PDF%20V).pdf).
- The National Archives (1981). *Education Act 1981 (Scotland)*. Pobrane 20.04.2018 z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/44/contents>.
- The National Archives (2016). *Education Scotland Act (2016)*. Pobrane 26.06.2018 z: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2016/8/contents/enacted>.
- The National Statistic (2018). Pobrane 26.04.2018 z: <https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/statistics-publication/2017/12/summary-statistics-schools-scotland-8-2017-edition/documents/00528868-pdf/00528868-pdf/govscot%3Adocument>.
- The Statistic Portal (2018a). Pobrane 20.04.2018 z: <https://www.statista.com/statistics/331874/scotland-english-additional-language-pupils/>
- The Statistic Portal (2018b). Pobrane 22.04.2018 z: <https://www.statista.com/statistics/331886/most-common-non-english-languages-spoken-in-scottish-schools/>
- Thomas, G. (1997). 'Inclusive schools for an inclusive society'. *British Journal of Special Education*, 24, 251–263.
- UNESCO (1990). *Światowa deklaracja w sprawie edukacji dla wszystkich*. Pobrane 26.04.2018 z: http://www.unesco.org/education/pdf/JOMTIE_E.PDF.
- UNESCO (1994) *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. Pobrane 18.04.2018 z: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF.
- UNICEF (2007). *The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities 1999*. Pobrane 26.04.2018 z: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.
- UNICEF (2018). *Konwencja o prawach dziecka 1989*. Pobrane 26.04.2018 z: https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf.
- United Nation (2018). *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka 1948*. Pobrane 18.04.2018 z: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- University of Aberdeen (2015). *Updated STEC Framework*. Pobrane 23.04.2018 z: <https://www.abdn.ac.uk/education/news/9655/>.
- Ward, J., Le Dean, L. (1996) 'Student teachers' attitudes towards special educational provision'. *Educational Psychology*, 16, 207–218.
- Warnock, M., Norwih, B. (2010). *Special Education Needs: A New Look*. Edited by Lorella Terzi, London, Continuum Books.
- Warnock Report (1978). Department of Education and Science. *Special Educational Needs: Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. London: HMSO.
- Watson, S.F. (2009). Barriers to inclusive education in Ireland: the case for pupils with a diagnosis of intellectual and/or pervasive developmental disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 37 (4), 277–284.

ABSTRACT

The Scottish legal background of inclusive education from a historical perspective

Background. The aim of the paper is to evaluate the legislative process of implementing and developing the concept of inclusive education in the Scottish educational system. The promotion of inclusive education in the broadly understood educational environment is an important element to be highlighted. **Material and methods.** The main research method was document analysis, with the qualitative interpretation of internal and external documents. they served to investigate the implementation of inclusive education in the Scottish educational system at the turn of the last decades. **Results.** The inclusion of each child in the newly perceived educational system has

become a priority for the Scottish government, as evidenced by numerous acts and policies. The reason was the evolution of the new notion of inclusive education that spread throughout Europe in the 1980s. This was followed by publishing legal acts by many countries and international organizations to keep up with the philosophical changes in education. The rights of the child which promote integration as opposed to segregation are an important legal element. From that moment, it has been maintained that all children should learn in mainstream schools and be treated individually. **Conclusions.** Owing to this approach, the Scottish government has created law ensuring equal access to education for all students, adequately to their needs and capabilities. This intervention is needed in the context of the growing number of individuals who require additional support in learning.

Key words: education, law, Scotland